

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การสำรวจพืชสมุนไพรที่ใช้เฉพาะโรคสตรี: กรณีศึกษาจากสตรีมุสลิม
ในจังหวัดกระบี่

Survey on Medicinal Plants Specifically Used for Female Diseases:
A Case Study from Muslim Women in Krabi Province

คณะนักวิจัย

ผศ. ดร. อรทัย เนียมสุวรรณ

นางสาวดวงทิพย์ อรัญตร

นายจรรยาศักดิ์ ห่อสุวรรณ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากเงินรายได้มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ประจำปีงบประมาณ 2555 รหัสโครงการ TTM550142S

การสำรวจพืชสมุนไพรที่ใช้เฉพาะโรคสตรี: กรณีศึกษาจากสตรีมุสลิม
ในจังหวัดกระบี่

Survey on Medicinal Plants Specifically Used for Female Diseases:
A Case Study from Muslim Women in Krabi Province

คณะนักวิจัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อรทัย เนียมสุวรรณ
(คณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์)
นางสาวดวงทิพย์ อรัญดร
(คณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์)
นายจรรยาศักดิ์ ห่อสุวรรณ
(สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดกระบี่ กระทรวงสาธารณสุข)

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	4
สารบัญรูปภาพ	5
กิตติกรรมประกาศ	9
บทคัดย่อ (ภาษาไทย)	10
บทคัดย่อ (ภาษาอังกฤษ)	11
บทที่ 1 บทนำ	12
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	14
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	18
บทที่ 4 ผลการศึกษา	21
บทที่ 5 อภิปรายผลและสรุปผล	61
บทที่ 6 สรุปผล ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ	76
เอกสารอ้างอิง	77

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
4.1 พืชสมุนไพรจำพวกเฟิร์นที่ใช้รักษาโรคสตรีจากจังหวัดกระบี่	22
4.2 พืชสมุนไพรจำพวกเมล็ดเปลือกที่ใช้รักษาโรคสตรีจากจังหวัดกระบี่	22
4.3 พืชสมุนไพรกลุ่มใบเลี้ยงเดี่ยวที่ใช้รักษาโรคสตรีจากจังหวัดกระบี่	23
4.4 พืชสมุนไพรกลุ่ม primitive angiosperms ที่ใช้รักษาโรคสตรีจากจังหวัดกระบี่	26
4.5 พืชสมุนไพรกลุ่มใบเลี้ยงคู่ที่ใช้รักษาโรคสตรีจากจังหวัดกระบี่	29
4.6 แสดงตำรับยารักษาโรคเกี่ยวกับสตรีมุสลิมจากจังหวัดกระบี่	56
5.1 แสดงชนิดพืชสมุนไพรจากจังหวัดกระบี่ที่ได้รับความนิยมในแต่ละโรค/อาการ	71
5.2 แสดงชนิดพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณเหมือนกันจากจังหวัดกระบี่และภาคใต้ของไทย	72
5.3 แสดงชนิดพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณเหมือนกันระหว่างจังหวัดกระบี่และภูมิภาคอื่น ของไทยและต่างประเทศ	74
5.4 แสดงพืชสมุนไพรที่มีรายงานฤทธิ์ทางชีวภาพ	75

สารบัญรูปภาพ

รูป	หน้า
3.1 แสดงพื้นที่ศึกษา	18
4.1 <i>Angiopteris evecta</i> Hoffm.	40
4.2 <i>Davallia denticulata</i> (Burm.f.) Mett. ex Kuhn	40
4.3 <i>Platynerium wallichii</i> Hook.	40
4.4 <i>Lygodium microphyllum</i> (Cav.) R. Br.	40
4.5 <i>Cycas</i> sp.	40
4.6 <i>Acorus calamus</i> L.	40
4.7 <i>Cordyline fruticosa</i> (L.) A. Chev.	40
4.8 <i>Alocasia longiloba</i> Miq.	40
4.9 <i>Epipremnum</i> sp.	41
4.10 <i>Areca catechu</i> L.	41
4.11 <i>Cocos nucifera</i> L.	41
4.12 <i>Korthalsia brassii</i> Burret	41
4.13 <i>Licuala spinosa</i> Thunb.	41
4.14 <i>Asparagus racemosus</i> Willd.	41
4.15 <i>Canna indica</i> L.	41
4.16 <i>Gloriosa superba</i> L.	41
4.17 <i>Cyperus rotundus</i> L.	42
4.18 <i>Scleria sumatrensis</i> Retz.	42
4.19 <i>Xyphidium caeruleum</i> Aubl	42
4.20 <i>Musa balbisiana</i> Colla	42
4.21 <i>Musa sapientum</i> L.	42
4.22 <i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss	42
4.23 <i>Bambusa blumeana</i> Schult.f.	42
4.24 <i>Hygroryza aristata</i> (Retz.) Nees	42
4.25 <i>Zingiber zerumbet</i> (L.) Smith.	43
4.26 <i>Anaxagorea javanica</i> Blume.	43
4.27 <i>Desmos cochinchinensis</i> Lour.	43
4.28 <i>Rauwenhoffia siamensis</i> (Scheff) Ban.	43
4.29 <i>Uvaria grandiflora</i> Roxb.	43
4.30 <i>Uvaria rufa</i> Blume	43
4.31 <i>Cassytha filiformis</i> L.	43
4.32 <i>Cinnamomum bejolghota</i> (Buch.-Ham.) Sweet	43
4.33 <i>Cinnamomum iners</i> Reinw. ex Blume.	44
4.34 <i>Cinnamomum porrectum</i> (Roxb.) Kosterm.	44

4.35 <i>Phoebe lanceolata</i> (Nees) Nees	44
4.36 <i>Myristica fragrans</i> Houtt.	44
4.37 <i>Piper betle</i> L.	44
4.38 <i>Piper flavimarginatum</i> C. DC.	44
4.39 <i>Piper retrofractum</i> Vahl.	44
4.40 <i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	44
4.41 <i>Gendarussa vulgaris</i> Nees	45
4.42 <i>Pseuderanthemum graciliflorum</i> (Nees) Ridl.	45
4.43 <i>Thunbergia fragrans</i> Roxb.	45
4.44 <i>Achyranthes aspera</i> L.	45
4.45 <i>Alternanthera bettzickiana</i> (Regel) G.Nicholson	45
4.46 <i>Cyathula prostrata</i> (L.) Blume.	45
4.47 <i>Gomphrena celosioides</i> Mart.	45
4.48 <i>Gomphrena globosa</i> L.	45
4.49 <i>Centella asiatica</i> (L.) Urban.	46
4.50 <i>Alyxia reinwardtii</i> Blume	46
4.51 <i>Chromolaena odoratum</i> L.	46
4.52 <i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	46
4.53 <i>Elephantopus scaber</i> L.	46
4.54 <i>Vernonia cinerea</i> Less.	46
4.55 <i>Avicennia marina</i> (Forsk.) Vierh.	46
4.56 <i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz.	46
4.57 <i>Heliotropium indicum</i> L.	47
4.58 <i>Carica papaya</i> L.	47
4.59 <i>Casuarina equisetifolia</i> J.R. & C. Forst.	47
4.60 <i>Cleoma viscosa</i> L.	47
4.61 <i>Garcinia cowa</i> Roxb.	47
4.62 <i>Connarus monocarpus</i> L.	47
4.63 <i>Roureopsis emarginata</i> (Jack) Merr.	47
4.64 <i>Salacia chinensis</i> L.	47
4.65 <i>Salacia macrophylla</i> Blume	48
4.66 <i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.	48
4.67 <i>Trichosanthes cordata</i> Roxb.	48
4.68 <i>Dillenia obovata</i> (Blume) Hoogl	48
4.69 <i>Elaeocarpus petiolatus</i> (Jack) Wall. ex Kurz	48
4.70 <i>Excoecaria cochinchinensis</i> Lour.	48
4.71 <i>Euphobia hirta</i> L.	48
4.72 <i>Suregada multiflorum</i> (A.Juss.) Baill.	48
4.73 <i>Acacia concinna</i> (Willd.) D.C.	49
4.74 <i>Cassia fistula</i> L.	49

4.75 <i>Clitoria ternatea</i> L.	49
4.76 <i>Crotalaria alata</i> Buch.- Ham. ex D. Don	49
4.77 <i>Derris scandens</i> Benth.	49
4.78 <i>Mimosa pucida</i> L.	49
4.79 <i>Pterocarpus indicus</i> Willd	49
4.80 <i>Tamarindus indica</i> L.	49
4.81 <i>Callicarpa arborea</i> Roxb.	50
4.82 <i>Hyptis suaveolens</i> (L.) Poit.	50
4.83 <i>Ocimum tenuiflorum</i> L.	50
4.84 <i>Vitex pinnata</i> L.	50
4.85 <i>Vitex trifolia</i> L.	50
4.86 <i>Lawsonia inermis</i> L.	50
4.87 <i>Hibiscus sabdariffa</i> L.	50
4.88 <i>Sida acuta</i> Burm. f.	50
4.89 <i>Sida rhombiflora</i> L.	51
4.90 <i>Clidemia hirta</i> (L.) D. Don	51
4.91 <i>Melastoma malabathricum</i> L. subsp. <i>malabathricum</i>	51
4.92 <i>Aglaiia odoratissima</i> Blume	51
4.93 <i>Cissampelos pareira</i> L.	51
4.94 <i>Fibraurea recisa</i> Pierre	51
4.95 <i>Tiliacora triandra</i> (Colebr.) Diels.	51
4.96 <i>Tinospora crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson.	51
4.97 <i>Moringa oleifera</i> Lam.	52
4.98 <i>Embelia ribes</i> Burm.f.	52
4.99 <i>Syzygium lineatum</i> (DC.) Merr. & L.M.Perry	52
4.100 <i>Lepionurus sylvestris</i> Blume	52
4.101 <i>Passiflora foetida</i> L.	52
4.102 <i>Sesamum indicum</i> L.	52
1.103 <i>Phyllanthus acidus</i> (L.) Skeels.	52
4.104 <i>Phyllanthus urinaria</i> L.	52
4.105 <i>Plumbago indica</i> L.	53
4.106 <i>Ziziphus oenoplia</i> (L.) Mill.	53
4.107 <i>Chassalia curviflora</i> (Wall.) Thwaites	53
4.108 <i>Ixora brunonis</i> Wall. ex G.Don	53
4.109 <i>Ixora javanica</i> (Blume) DC.	53
4.110 <i>Mitragyna speciosa</i> (Korth.) Havil.	53
4.111 <i>Morinda elliptica</i> (Hook. f.) Ridl.	53
4.112 <i>Paederia foetida</i> L.	53
4.113 <i>Citrus aurantifolia</i> (Christm.) Swingle.	54
4.114 <i>Citrus hystrix</i> DC.	54

4.115 <i>Micromelum minutum</i> (G.Forst.) Wight & Arn	54
4.116 <i>Mimusops elengi</i> L.	54
4.117 <i>Sandoricum koetjape</i> (Burm. f.) Merr.	54
4.118 <i>Eurycoma longifolia</i> Jack.	54
4.119 <i>Physalis minima</i> L.	54
4.120 <i>Stemona tuberosa</i> Lour.	54
4.121 <i>Poikilospermum suaveolens</i> (Blume) Merr.	55
4.122 <i>Lantana aculeata</i> L.	55
5.1 แสดงวงศ์พืชสมุนไพรและจำนวนสมาชิก (ชนิด) จากพื้นที่ศึกษา	62
5.2 แสดงสัดส่วนพืชสมุนไพรตามลักษณะวิสัยพืช	63
5.3 แสดงสัดส่วนของพืชสมุนไพรที่พบในพื้นที่ศึกษาตามแหล่งที่พบ 5 แหล่ง	64
5.4 แสดงสัดส่วนของพืชสมุนไพรตามส่วนของพืช (plant parts) ที่ใช้เป็นวัตถุดิบ	65
5.5 แสดงวิธีการเตรียมยาของตำรับยาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคเกี่ยวกับสตรี	66
5.6 แสดงสัดส่วนของวิธีการใช้ตำรับยารักษาโรคสตรี	67
5.7 แสดงสัดส่วนของพืชสมุนไพรตามกลุ่มโรค/อาการ ที่ใช้รักษา	68

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลการใช้พืชสมุนไพร ได้แก่ หมอพื้นบ้าน และหมอต้าแย
ทุกท่าน ขอขอบคุณอุทยานแห่งชาติเขานมเบญจา จังหวัดกระบี่ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า
และพันธุ์พืช ในการอนุญาตให้เข้าศึกษาในพื้นที่ธรรมชาติ สำนักงานสาธารณสุข จังหวัดกระบี่ ใน
การติดต่อหมอพื้นบ้าน และทุนอุดหนุนการวิจัยจากเงินรายได้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ประเภททั่วไป ประจำปีงบประมาณ 2555 รหัสโครงการ TTM550142S

การสำรวจพืชสมุนไพรที่ใช้เฉพาะโรคสตรี: กรณีศึกษาจากสตรีมุสลิมในจังหวัดกระบี่

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจพืชสมุนไพรที่ใช้เฉพาะโรคสตรี เกี่ยวกับสตรีมุสลิม จาก จังหวัดกระบี่ ดำเนินการศึกษาระหว่างเดือนมิถุนายน 2555 ถึง กรกฎาคม 2556 โดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างกับหมอพื้นบ้านและหมอต้าแย จำนวน 17 คน เพื่อให้ทราบถึงชนิดพืชสมุนไพร ส่วนของพืชที่ใช้ วิธีการเตรียมยา การใช้ยา และสรรพคุณ ผลการศึกษาพบพืชสมุนไพรที่ใช้เฉพาะโรคสตรี จำนวน 187 ชนิด จัดอยู่ใน 159 สกุล 77 วงศ์ วงศ์ที่พบพืชสมุนไพรมากที่สุด คือ Fabaceae (13 ชนิด) โดยส่วนของพืชที่นิยมนำมาใช้คือ ส่วนใต้ดิน (73 ชนิด, 31%) นิยมเตรียมยาโดยการต้ม และยาส่วนใหญ่จะใช้ดื่ม ก่อนอาหาร พืชสมุนไพรที่สำรวจได้สามารถแบ่งตามสรรพคุณที่รักษาออกเป็น 22 กลุ่ม โดยกลุ่มที่พบพืชสมุนไพรมากที่สุด คือ บำรุงโลหิต (59 ชนิด, 20%) จากการศึกษาเอกสารพบว่าพืชที่มีรายงานการทดสอบฤทธิ์ทางชีวภาพที่สอดคล้อง เพียง 15 ชนิด ดังนั้นพืชที่เหลือจึงควรมีการศึกษาต่อไปในอนาคตเพื่อยืนยันการใช้ของหมอพื้นบ้าน การศึกษาครั้งนี้จะเป็นการช่วยเผยแพร่คุณค่าแบบพื้นบ้านของทรัพยากรพืชบริเวณดังกล่าว และเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยต่อไป

คำสำคัญ: พืชสมุนไพร, โรคสตรี, กระบี่

**Survey on Medicinal Plants Specifically Used for Female Diseases:
A Case Study from Muslim Women in Krabi Province**

Abstract

This qualitative research aimed to survey medicinal plants specifically used for female diseases by Muslim women from in Krabi Province. The study was conducted during June 2012 to July 2013. Information was obtained by semi-structured interviews with 17 key informants. The main questions included medicinal plant species, plant parts used, methods of preparation and types of diseases treated. The results showed 187 species belonging to 159 genera and 77 families. Fabaceae was the family with the largest number of used medicinal species (13 species). The most plant part used was the underground part (73 species, 31%). Decoction and drinking before meal were preparation method and mode of administration most frequently used, respectively. Medicinal plants found could be categorized into 22 groups according to their properties. Among them, most plants (59 species, 20%) were used for blood tonic. A review of the literatures revealed 15 species already tested for their biological activities. The remaining species should be investigated in biological activity for confirming folk utilization of medical materials. The study might widely distribute the local value of plants in this area. In addition, it would be the basic information for further study.

Keywords: medicinal plants, female diseases, Krabi